

GATOPARDAS

baltos lankos

Giuseppe Tomasi di
LAMPEDUSA

Giuseppe Tomasi di Lampedusa

Gatopardas

Atnaujintas leidimas,
peržiūrėtas Gioacchino Lanzos Tomasi

Iš italų kalbos vertė Lina Gaučytė

baltos lankos

Pratarmė

Giuseppe Tomasi di Lampedusai savo kūrybinių išleisti nepavyko. 1957-ųjų balandį jam buvo diagnozuotas plaučių vėžys, o gegužės pabaigoje jis leidosi į vilties suteikti turėjusią kelionę Romon – ten liepos 23-iąją ir mirė. Visus metus autorius stengėsi rasti leidėją savajam „Gatopardui“. Romaną pasiūlė leidyklai „Mondadori“, tačiau ši jį atmetė, tuomet jį nusiuntė

* Algimantas Vaišnoras, 1963 m. versdamas Giuseppe Tomasi di Lampedusos romaną „Il gattopardo“, jį pavadino „Leopardu“, tokiu pačiu pavadinimu šis romanas išverstas ir į anglų kalbą, tokį vertimą duoda ir šiaudien populiarius „Google“ vertėjas. Tačiau vertimas nėra tikslus. Gatopardas (*gattopardo*) – tikrovėje neegzistuojantis gyvūnas. Žodis *gattopardo* yra bendrinis pavadinimas, nurodantis katinų šeimos (*il gatto* itališkai reiškia katiną) dėmėtusius gyvūnus; šitaip gali būti vadinami ocelotai, servalai. Be jų, kartais taip dar pavadinami gepardai. Vis dėlto literatūroje *il gattopardo* reiškia karūnuotą, ant dviejų užpakalinių letenų šokantį katinų šeimos gyvūną.

Literatūros ir žurnalistikos terminologijoje taip pat yra paplitęs terminas „gatopardizmas“ (it. *gattopardismo*), kiek rečiau – „gatoparditas“ (it. *gattopardite*), reiškiantis elgseną, kai ankstesnio režimo metu valdančiajai ar turtingųjų klasei priklausęs žmogus prisitaiko prie naujos politinės, socialinės ar ekonominės situacijos, apsimesdamas jos propaguotoju ar gynėju, kad išsaugotų turėtą valdžią ir klasės privilegijas. Šis terminas bei juo išreiškiamą sampratą ir praktiką grindžiami paradoksaliu teiginiu, jog „viskas turi pasikeisti, kad viskas liktų, kaip buvę“, prigijusiu adaptavus romane „Gatopardas“ Tankredo ištariamus žodžius: „Jeigu norime, kad viskas liktų, kaip yra, reikia, kad viskas pasikeistų“ (čia ir toliau – vert. past., jei nenurodyta kitaip).

leidyklai „Einaudi“, bet kelios dienos iki mirties autorius gavo dar vieną laišką, kad tekstą atsisakoma išleisti. Rašytojas tvirtai tikėjo savo kūrinio verte. Prieš išvykdamas į Romą Lampedusa dviem laiškais surašė testamentą: vieną laišką adresavo žmonai Alessandrai (Licy) Wolff Stomersee*, kitą – man, jo įsūniui**. Gegužės 30-ąją Lampedusa parašė laišką ir Enrico Merlo***. Laišką Merlo ir man adresuotą laišką-testamentą 2000-aisiais viename iš „Kapitono Kuko dienoraščių“ tomų rado Giuseppe Bianchieri, kunigaikštienės sūnėnas. Kunigaikštienė iš savo vyro perėmė įprotį naudoti knygas kaip dokumentų slėptuvę. Nutikdavo, jog kartais abu situoktiniai nebežinodavo, kur padėję dokumentą, kartais ir banknotus; pamiršti knygos pavadinimą anuomet buvo tas pats, kas šiandien – pamiršti slaptažodį.

Enrico Merlo skirtas laiškas buvo pridėtas prie romano mašinraščio ir trumpo paaiškinimo, kurie romano personažai kuriuos realius asmenis įkūnija. Nuorodos aiškios, išskyrus Tankredą – jį autorius teigia pavaizdavęs remdamasis mano kūno sudėjimu ir dviejų senatorių iš Lanza di Scalea giminės,

* Alessandra (Licy) Wolff Stomersee – psichoanalitikė, Boriso Wolffo Stomersee ir Alice Barbi dukra, garsi vokiečių *lieder* atlikėja, artima kompozitoriui Johannesui Brahmsui paskutiniaisiais jo gyvenimo metais (pratarmės aut. past.).

** Gioachino Lanza di Assaro – vienas iš jaunosios kartos atstovų, artimai bendravusių su Lampedusa kelerius paskutinius jo gyvenimo metus. Tolimas Lampedusos pusbrolis, 1956 m. jo ir įvaikintas. Muzikos istorijos profesorius ir muzikos renginių organizatorius, šiuo metu – teatro „San Carlo“ Neapolyje vadovas (pratarmės aut. past.).

*** Enrico Merlo – Taljavijos baronas. Sicilijos srities Auditorių rūmų tarybos narys, priklausė siauram išsilavinusių Lampedusos draugų ratui; jie, beje, vieningai jį ir laikė rašytoju. Merlo ir Lampedusa beveik kasdien susitikdavo kavinėje „Caflich“ (pratarmės aut. past.).

Francesco ir Pietro, politinė karjera. Francesco, pasitraukęs į Toskaną, po Italijos suvienijimo karaliaus paskirtas Senato nariu, buvo nuosaikių kairiųjų pažiūrų, nesėkmingai dalyvavo rinkimuose į Palermo mero postą. Jo sūnus Pietro dirbo karo ministru Luigi Factos vyriausybėje bei kolonijų ministru pirmojoje Benito Mussolini vyriausybėje. Jis buvo profesionalus politikas, Libijos karo metais – viceministras, iš nuosaikiosios kairės perėjęs į dešinę. Tad jo asmenybė atitiko nebaigtame „Gatopardo“ skyriuje „Salinų dinastijos dainynas“ aprašomą personažą:

Tankredas dar buvo pernelyg jaunas, kad būtų galėjęs tikėtis konkrečių politinių pareigų, tačiau jo aktyvumas ir šviežiai gauti pinigėliai buvo visur nepamainomi; jaunuolis laikėsi nepaprastai pelningų „kraštutinės kairės kraštutinėje dešinėje pažiūrų“, ir šis nuostabus tramplynas vėliau turėjo jam padėti atlikti žavinčius ir žavingus tolesnius akrobatinius triukus, tačiau intensyvią politinę veiklą jis sumaniai slėpė nerūpestingai visus nuginkluojančia lengva veido išraiška.

Anuomet, kai buvo rašoma ranka, susirašinėjimo mastą diktudavo į keturias dalis perlenktas popieriaus lapas. Žmogus rašydavo tiek, kiek tilpdavo, o paskutinius žodžius ir parašą dažnai tekdavo suraityti išilgai vertikaliosios lapo paraštės. Autoriaus laiškas Merlo, kur rašytojas inteligentiškam ir apsiškaičiusiam siciliečiui aiškina savo romano prasmę, – trumpas pranešimas. Savotiškas *understatement*, kilstelėtas į ankstesniems laikams būdingo etinio ir estetinio elgesio modelį.

N. H.
Taljavijos baronui Enrico Merlo
S. M.*

1957 m. gegužės 30 d.

Brangusis Enrico –
odiniame aplanke rasi „Gatopardo“ mašinraštį.

Prašau tavęs juo pasirūpinti, nes tai vienintelis mano turimas egzempliorius.

Taip pat prašau atidžiai perskaityti, nes jame pasvertas kiekvienas žodis ir daugelis dalykų nepasakyti tiesiai – apie juos tik užsimenama.

Man atrodo, kad kūrinys gana įdomus, nes jame vaizduojamas kilmingas sicilietis per krizę (tokios užklupo nebūtinai vien 1860-aisiais), pasakojama, kaip jis į tą krizę reaguoja, piešiamas laipsniškas šeimos nuosmukis iki beveik visiško žlugimo, – tačiau į visa tai žvelgiama iš vidaus, tarsi autorius pats visur dalyvautų, ir be jokios romanui „I Viceré“^{***} būdingos neapykantos.

Nėra reikalo tau sakyti, kad Salinos kunigaikštis – tai Lampedūzos kunigaikštis Giulio Fabrizio, mano prosenelis; viskas tikra: stotas, matematika, apsimestinis aršumas, skeptiškumas, žmona, motina vokietė, atsisakymas tapti senatoriumi. Tikras ir tėvas Pironė, taip pat tikras yra ir jo

* N. H. – *nobilis homo* (lot.), trumpinys, vartojamas raštu kreipiantis į kilmingą asmenį. S. M. (*di sue mani*) anksčiau būdavo rašoma ant voko, ženklinant iš rankų į rankas įteikiamą laišką.

** Garsiausias Federico de Roberto romanas apie kilmingą Katanijos šeimą.

vardas. Manau, kad abu juos pavaizdavau protingesnius, nei jiedu iš tiesų buvo.

Tankredas savo išvaizda ir manieromis yra Giò, moraliniu aspektu – senatoriaus Scalea ir jo sūnaus Pietro mišinys. Andželika – nežinau kas, tačiau atmink, kad Sedarų pavardė labai panaši į Favarų.

Donnafugata miestelis iš tiesų yra Palma, Donnafugata rūmai – Palazzo Santa Margherita. Man labai brangūs paskutiniai du skyriai: don Fabricijaus, visada buvusio vienišo, nors ir turėjusio žmoną bei septynis vaikus, mirtis; viską užtvirtinantis relikvijų klausimas visiškai tikras – regėjau jį savo paties akimis.

Sicilija yra tokia, kokia yra: tokia, kokia buvo 1860-aisiais, iki jų ir kokia bus visados.

Manau, kad visur justai savotiškai liūdnas jos poetiškas.

Išvykstu šiandien, kada grįšiu – nežinau; jeigu norėsi man parašyti, galėsi rašyti šiuo adresu:

*Pas ponią Bianchieri
Via S. Martino della Battaglia 2
Roma*

*Su nuoširdžiausiais linkėjimais –
Tavo
Giuseppe*

[kitoje voko pusėje:]

Atkreipk dėmesį, kad šuo Bendikas – labai svarbus personažas, beveik romano raktas.

Laiškas-testamentas gali būti naudingas siekiant suvokti rašytojo talentą. Jis surašytas, kaip ir dera epistoliarikai, tačiau tuo pat metu mums demonstruoja rašymo stilių, kai kruopščiai valdant žodžius bei sakinius perduodama emocinio bendravimo galia. Skaitydamas Stendhalį, Lampedusa tapo jo mokinium.

Laiškas Giò

1957 m. gegužė

*Brangusis Gioitto –
trokštu, kad net ir tada, kai uždanga jau bus nusileidusi,
tave pasiektų mano balsas, kad galėčiau tau pasakyti, koks
esu tau dėkingas už tai, kad tavo esatis pastaruosius dve-
jus ar trejus tokius apgailėtinus ir tamsius mano gyvenimo
metus man teikė paguodą, – jeigu nebūtų buvę tavęs ir tavo
brangiosios Mirellos*, tie metai būtų buvę netgi tragiški.
Mūsų, mudviejų su Licy, egzistencija šiek tiek dėl amžiaus,
šiek tiek dėl užgriuvusių bėdų buvo palikusi visiškai be-
jausmė, bet jūsų meilė, nuolatinis rūpestis, patsai grakštus
jūsų buvimas šiek tiek praskaidrino mūsų dienų niūrumą.*

*Aš labai tave mylėjau, Gioitto; sūnaus niekada netu-
rėjau, tačiau manau, kad tikro sūnaus nebūčiau pajėgęs
mylėti labiau, nei mylėjau tave.*

<...>

*Tokie laiškai paprastai baigiami prašymu atleisti už
padarytas skriaudas, tačiau turiu pasakyti, jog, kad ir kaip
stengdamasis, tikrai nepamenu, jog būčiau tau padaręs ką*

* Mirella Radice – įsūnio Gioacchino Lanzos di Assaro sužadėtinė, vėliau žmona (pratarmės aut. past.).

nors bloga; jeigu tavo atmintyje rasis koks nors mano tau padarytas blogis, žinok, kad nebuvo jis tyčinis; kaip ten būtų, prašau tavojo atleidimo.

Taip pat norėčiau paprašyti tavęs pasistengti išleisti „Gatopardą“.

Prašau tavęs pasakyti Giovannai, Casimiro ir Lucio, kad aš jiems labai, labai dėkingas už nuolatinę jų meilę, visados juntamą; Piana buvo viena iš nedaugelio šviesos oazių tais mano nepaprastai tamsiais paskutiniais metais; pasakyk jiems ir tai, kad prašau jų tą meilę, kurią jie būtų galėję skirti man, padovanoti judviem su Mirella.*

Prašau tavęs duoti perskaiyti šį laišką Licy.

*Ir atsisveikindamas apkabinu tave ir Mirellą su visa, ko-
kia tik įmanoma, meile, linkėdamas kuo didžiausios laimės.*

Tomis pačiomis gegužės pabaigos dienomis Giuseppe Lampedusa surašė ir savo testamentą. Jis užrašytas drauge su laišku, pavadintu šitaip:

Paskutinė asmens valia: testamentas pridedamas atskirame voke.

Piktas žmogaus, žinančio, kad mirs, rašytas tekstas.

* Giovanna, Casimiro ir Lucio Piccolo di Calanovella – Lampedusos pirmos eilės pusseserė ir pusbroliai iš motinos pusės. Casimiro buvo tapytojas ir fotografas, Lucio kūrė muziką ir poeziją. Jį kaip kūrėją atrado Eugenio Montale. Jo poeziją leido leidyklos „Mondadori“ ir „Scheiwiller“, ji išversta į anglų kalbą: *Collected Poems of Lucio Piccolo, translated and edited by Brian Swann and Ruth Feldman*, Princeton: Princeton University Press, 1972 (pratarmės aut. past.).

Pageidauju – tiksliau, noriu, – kad man mirus tai nebūtų skelbiama nei spaudoje, nei kur nors kitur. Laidotuvės turi būti pačios kukliausios, nepatogiu laiku. Nepageidauju jokių gėlių ir nenoriu, kad mane kas nors lydėtų, išskyrus mano žmoną, įsūnį ir jo sužadėtinę.

Pageidauju, kad mano žmona arba mano sūnus laišku praneštų apie mano mirtį inžinieriui Guido Lajolo (Rua Everlandia, 1147 San Paulus, Brazilija).*

Pageidauju, kad būtų padaryta viskas, kas įmanoma, siekiant išleisti „Gatopardą“ (paskutinis rankraštis rašytas didžiuliame sąsiuvinyje); savaimė suprantama, tai nereiškia, kad jis turi būti išleistas mano palikuonių lėšomis, – laikyčiau tai didžiuliu pažeminimu.

*Jeigu knyga bus išleista, visiems čia paminėtiems asmenims turės būti nusiųsta po vieną jos egzempliorių su dedikacija: poniai Iliascenko**, Lolette***, dėdei Pietro****, Corrado Fattai*****, Piccolo šeimai, Francesco Agnello*****,*

* Guido Lajolo – inžinierius, Lampedusos draugas, kartu su juo per Pirmąjį pasaulinį karą kalėjęs Sombathėjaus lageryje. Vėliau emigravo į Braziliją. 1953 m. jiedu vėl susitiko Palerme ir nuo to laiko susirašinėjo (pratarmės aut. past.).

** Liudmila Iljaščenko – Lampedusos kunigaikštienės vaikystės draugė. Gyveno Palerme, mokė kalbų (pratarmės aut. past.).

*** Olga Wolff Stomersee Bianchieri – kunigaikštienės sesuo (pratarmės aut. past.).

**** Pietro Tomasi della Torretta – Lampedusos dėdė. 1922–1927 m. – Italijos ambasadorius Londone. Rašytojas svečiuodavosi ambasadoje ir ten sutiko savo būsimąją žmoną – Alice Barbi (antrą kartą ištekėjusios už Pietro Tomasi della Torretta) dukterį iš pirmos santuokos (pratarmės aut. past.).

***** Corrado Fatta della Fratta – istorikas, artimas Lampedusos draugas. Pagrindinis jo veikalas – Henriko VIII biografija (pratarmės aut. past.).

***** Francesco Agnello priklausė paskutiniams gyvenimo metams su Lampedusa artiškai bendravusių jaunuolių būriui. Vėliau tapo svarbiu muzikos impresarijumi (pratarmės aut. past.).

*Francesco Orlando**, *Antonio Pasqualino*** ir inžinieriui *Lajolo*. *Taip pat advokatui Bono****, *Ubaldo Mirabelli***** ir ponui *Aridonui******.

Prašau visų, kuriuos galėjau įžeisti, atleidimo ir sąžiningai pareiškiu, kad rašau niekam nejausdamas pagiežos, net ir tiems, kurie man atkakliai kenkė ir mane įžeidė.

*Tačiau taip pat pareiškiu, kad iš gyvųjų myliu tik savo Žmoną, Giò ir Mirellą. Ir prašau kuo geriausiai pasirūpinti Pope*****, prie jos esu labai prisirišęs.*

Manau, daugiau neturiu ko pridėti; jeigu ką nors pamiršau, esu tikras, mano palikuonys patys tuo pasirūpins pagal šios mano paskutinės valios dvasią.

Giuseppe Tomasi di Lampedusa

1957 metų gegužės 24 diena

Palermas

* Francesco Orlando – mylimiausias Lampedusos mokinys, jam buvo paruošti anglų literatūros ir italų literatūros pamokų ciklai, kurių jis klausė nuo 1954-ųjų kas dvi savaites. Francesco Orlando dėsto romano teoriją ir techniką Pizos „La Normale“ aukštojoje universitetinėje mokykloje (pratarmės aut. past.).

** Antonio Pasqualino priklausė Lampedusai artimų jaunuolių ratui. Vėliau tapo gydytoju chirurgu ir itin gerbiamu antropologu (pratarmės aut. past.).

*** Advokatas iš Misilmerio, dviejų Licy Lampedusos pacientų tėvas (pratarmės aut. past.).

**** Ubaldo Mirabelli – meno istorikas ir žurnalistas. Daugelį metų buvo Palermo „Teatro Massimo“ superintendantas (pratarmės aut. past.).

***** Giuseppe Aridon – Lampedusų palikimo administratorius, paskirtas rašytojo ir jo pusseserės Carolinos Tomasi (pratarmės aut. past.).

***** Sutuoktinių Lampedusų šuo (pratarmės aut. past.).

Šie paskutinės asmeninės valios pageidavimai paaiškėjo ren-
giant rašytojo ir jo žmonos laiškų knygą. Jie taip pat padeda
tašką po daugybės diskusijų dėl to, kuri „Gatopardo“ variantą
autorius galėjęs laikyti galutiniu.

Maždaug 1926–1927 m. Lampedusa kartkartėmis rašydavo
prancūzų literatūros ir istorijos kritikos straipsnius į Genujuje
leidžiamą mėnraštį „Le Opere e i Giorni“, o 1954-aisiais vėl
ėmėsi plunksnos. Rašytojo žiemos miegas truko iki suvažiavi-
mo, vykusio tų metų vasarą San Pelegrino Termėje. Jis ten at-
lydėjo pusbrolių Lucio Piccolo – šis, pristatytas Eugenio Monta-
le, buvo priimtas į literatų respublikos kurhauzą. Pažvelgus iš
arčiau, Lampedusai nebeatrodė, kad šioje respublikoje sukasi
vien tik pusdieviai. Būti literatu gali reikšti būti apsiskaičiu-
siam, išsilavinusiam, rašančiam, tačiau ne visi, susirinkę San
Pelegrine, galėjo pasigirti nuveikę ką nors ypatinga. Piccolo
sėkmė ir poetinė kūryba, kelios dienos San Pelegrine atsitrau-
kus nuo savo vienatvės, popiečio pamokos, Lampedusos duo-
damos Francesco Orlando, taip pat tuo metu kūrusiam poeziją
ir prozą, pastūmėjo imtis veiksmų. Jau nuo 1954-ųjų pabaigos
Lampedusa ėmė rašyti ir trisdešimt jam likusių gyvenimo mė-
nesių rašė beveik kasdien, nesivaikydamas sėkmės, likimo jam
pagailėtos gyvam esant. 1957-aisiais, kai mirė, buvo pradėjęs
antrą romaną „I gattini ciechi“ („Akli kačiukai“), galbūt dar
viena ar dviem dalimis būtų papildęs ir savąjį „Gatopardą“.

Romanas, Giorgio Bassani rūpesčiu, pasirodė 1958-ųjų
rudeni; dėl teksto autentiškumo nekilo jokių dvejonų iki pat
1968-ųjų. 1968-aisiais Katanijos universiteto italų literatūros
dėstytojas Carlo Muscetta pareiškė radęs kokį šimtą neatiti-
kimų tarp rankraščio ir spausdinto teksto – ir gana ženklių.

Tuomet iškilo klausimas tiek dėl Bassani leidimo autentiškumo, tiek dėl įvairių šaltinių autoritetingumo. Šį klausimą „Prisiminimuose apie Lampedusą“^{*} jau buvo iškėlęs ir Orlando. Jis prisiminė buvus tris „Gatopardo“ rankraščius, autoriaus parengtus kaip leidykloms teiktini tekstai. Pirmas rašytas ranka keliuose sąsiuvinuose (1955–1956), antras – į šešias dalis padalytas tekstas, Orlando surinktas mašinėle ir ištaisytas autoriaus (1956), ir dar vienas – paties autoriaus ranka parašytas aštuonių dalių egzempliorius (1957), jo antraštiniame puslapyje užrašyta „Gatopardas (visas)“ ir būtent jį autorius patikėjo man prieš išvykdamas į Romą.

Pirmas iš šių trijų teksto variantų, be jokios abejonės, nėra galutinis. Tarp šeimos dokumentų iki šiol nerasta ranka rašytų sąsiuvinų, kurie būtų buvę naudojami diktuojant Orlando, mašinėle renkančiam tekstą, o juose pateikiamo teksto versiją nurungė mašinraštis, nuo 1956-ųjų gegužės autoriaus teiktas leidykloms su pasiūlymu išleisti. Iš pradžių penkios, paskui šešios mašinraščio dalys buvo nusiųstos grafui Federici iš „Mondadori“ su lydimuoju Piccolo laišku. Tad mašinraštis, nors ir laikinai, buvo gavęs autoriaus „palaiminimą“. Jis atidžiai taisytas, yra keletas papildymų ranka: sunumeruoti puslapiai ir dalys; kiekvienos dalies pradžioje įrašyta veiksmo vieta ir laikas, nurodomi metai ir mėnuo; pakeistas vienas kitas žodis. Mašinraščio peržiūra patvirtina mano prisiminimus apie rankraščio rengimo tvarką. Pradėjęs rašyti, Lampedusa

* Francesco Orlando, *Ricordo di Lampedusa*, Milano: Scheiwiller, 1962. Tekstas pateikiamas knygoje „Ricordo di Lampedusa“ ir jos tęsinyje „Da distanze diverse“ („Iš įvairių atstumų“, Torino: Bollati Boringhieri, 1996) (pratarmės aut. past.).

man pasakė: „Bus pavaizduotos dvidešimt keturios mano prosenelio gyvenimo valandos tą dieną, kai išsilaipino Garibaldi“, po kurio laiko: „Nemoku rašyti „Uliso“.“ Tuomet jis planavo pasakoti tris etapus po dvidešimt penkerius metus: 1860 m. – išsilaipinimas Marsaloje; 1885 m. – kunigaikščio mirtis (tikroji prosenelio mirties data, nežinau dėl kokių priežasčių, vėliau paankstinta į 1883-uosius); 1910 m. – visa ko pabaiga. Mašinraštis atskleidžia, kad „Kunigaikščio mirtis“ pirma buvo sumanyta kaip trečia dalis, o „Visa ko pabaiga“ – kaip ketvirta, paskutinė. Esu tikras ir dėl to, kad „Vaikystės prisiminimus“ pradėta rašyti po „Gatopardo“, ir dėl turbūt gausių prisiminimų, sukilusių atmintyje atkūrus rūmus *Santa Margherita*, ir dėl troškimo tuos prisiminimus išpasakoti, paskatinusio sulaužyti išankstinės schemos ribas.

Kuo daugiau autorius rašė, tuo labiau jį kankino atgali-
nio ryšio poreikis. Iš jo 1956-ųjų kišeninio darbo kalendoriaus perrašau kai kurių dienų įrašus, kur minima „Histoire sans nom“ – knyga, dar nepavadinta „Gatopardu“. Tai asmeniškios pastabos, liudijančios nerimą, susipynusį su meile.

Vasario 22 d. Ryte oras saulėtas. Vakare giedras ir vėsus. 18.30 – the boys. Gioitto man dovanoja Lope de Vegą. Ir su juo skaitau „La moza de càntaro“. Romano rašymas.

*Vasario 28 d. Oras geresnis, beveik geras. Pas Massimo [tai pirmasis baras, kuriame sustodavo per rytinį pasi-
vaikščiojimą, – Massimo konditerijos krautuvėlė] sutinku Aridoną, skaitau jam dėdės Pietro laišką. Staiga pasirodo*

* Pasakojimas be pavadinimo (pranc.).

Lucio. Yra padrąsinančių naujienų dėl Butera gatvės. Būdamas M. [„Mazzara“ – kavinė, į kurią rašytojas ateidavo apie 10 val.] iš pradžių sutikau Fattą, paskui grįžo Lucio, tada Agnello, galiausiai Gioitto – buvo pranešta, kad jis ateis. Su juo ir Lucio – pietūs pas Renatą, jie praeina gerai ir linksmai. 16 val. – namuose. Orlando nėra. 18.30 į analizę ateina Giò, per ją aš kankinuosi dėl stotingojo Kunigaikščio.

Vasario 29 d. Oras vidutinis, linksta į gerą. Prieš išeidamas telefonu skambinu Corrao. Po Massimo einu į Mazzarino rūmus** (antrą kartą susitinku su Lucio, jis vis dar Palermo). 10.40 su Giò išvažiuojame traukiniu. Atvykstu į Sant Agatą, o 13.15 – į Kapo d’Orlandą. Namuose – nė gyvos dvasios, juose gyvena tik naujas teleskopas ir Žemės gaublys. Netrukus atvyksta Lucio. Po pietų Gioitto ilgai miega, o pavakary, išgėrę pieno, skaitome mano „Histoire sans nom“, skaityti užbaigiame po vakarienės. Pasisekimas patenčiamas, be didelio entuziazmo.*

*Kovo 1 d. Oras geras. Kapo d’Orlandas. 18 val. ateina Daneu***, jis lieka vakarienės, išeina 21.15. Vakare – skaitymas didelei auditorijai.*

Kovo 7 d. Pas M. Aridonas. Paskui – ilgas „Histoire sans nom“ rašymas. 18.30 – Giò ir Mirella. Ir jis, ir ji man pa-

* Francesco Corrao – gydytojas ir psichoanalitikas, kunigaikštienės mokinys (pratarmės aut. past.).

** Mazzarino rūmai Maqueda gatvėje, kur gyvenau, anuomet priklausė mano tėvui Asaro grafiui Fabrizio Lanzai (pratarmės aut. past.).

*** Antonio Daneu – garsus Palermo antikvaras (pratarmės aut. past.).

sakoja apie Agnello. Vakarienė su boys Picerijoje. Atrodo, Mirella labai įskaudinta guodėsi Licy dėl Giò ir net grasinosi jį palikti.

Kovo 8 d. Ryte oras geras; vakare protarpiais lietus su griauštiniu. Pas M. – Aridonas. Paskui ten pabaigsiu „Histoire sans nom“. 18.50 – Orlando, jam skaitau, ką šiandien parašęs.

Kovo 17 d. Kiek apsiniaukę, tačiau oras geras, šilta. Pas Massimo – Aridonas. Pas M. – Corrado Fatta. 16 val. – Orlando, jam skaitau daug Tomasi ir mažai „Verterio“. 19 val. (pavėlavę) the boys man atneša: ji – Della Valle* tragedijas, jis – kaklaraištį. Mirellai Renesanso pamoka, Gioitto norėtų su manimi skaityti Góngorą**, tačiau jam tenka klausytis skaitomo Tomasi. Abu itin meilūs.

O šios pastabos – apie mašinraščio redakciją:

Birželio 16 d. Pas M. – Giò su blogomis naujienomis apie Mirellos motinos sveikatą. 15.30 Licy išvyksta į Romą. Paskutinę akimirką atvyksta atsisveikinti Giò. Su juo – pas Orlando, ten perrašau rankraštį. 18.30 Giò ateina į namus („Las famosas asturianas“). Vakare poniai Iliascenko skaitoma „Gatopardo“ 1-a dalis, ji ničnieko nesupranta.

* Federico Della Valle (1560–1628) – italų dramaturgas.

** Luis de Góngora y Argote (1561–1627) – ispanų poetas, gongorizmo pradininkas.

Liepos 26 d. 15 val. – pas Orlando perrašinėti „Gatopardo“. 17.30 – į „Noto“ kliniką pakeisti antro nosies tvarsčio. 21 val. ateina the boys ir einame vakarieniauti pas Spanò, o „Rotary“ ir „Soroptimist“ klubai pakvietė Licy vakarienės į Villa Igiea. Po vakarienės ir mes einame į Villa Igiea pasiimti Licy, tada – pas Lo Monaką.*

Rugpjūčio 23 d. 11.15 einu pas Orlando perrašyti paskutinės „Gatopardo“ dalies. 13.30 pietaujame su Orlando „Castelnuovo“, paskui vėl kimbame į darbą ir iki 17.50 jį užbaigiame. Ateina Giò, jis mašina mane parveža.

Per tuos mėnesius mašinraštis taip pat buvo skaitomas Bebbuzzo Sgadari namuose, buvo paskolintas ir keletui draugų, tarp jų – Corrado Fattai bei mano motinai**. Kūrinys niekam nepasirodė rimtas, dėmesį labiau traukė tai, kad aprašomi įvykiai atitiko realius anų laikų Palermo įvykius, romanas laikytas šiek tiek smagiu ir šiek tiek atstumiančiu. Įspūdį paliko tik su Palermo gyvenimu nesusiję aprašymai: susitikimas su Ševalėjumi ir kunigaikščio mirtis. Užtat Licy ir iš dalies mano motinai, atsparioms vietinių poveikiui, jau nuo pat pradžių didelį įspūdį paliko literatūrinė kūrinio vertė.

1956 m. birželio 8 d. viename laiške svainei Lolette Bianchieri, dėkodamas už paskolintą Guillaume'o Apollinaire'o

* Pietro Emanuele Sgadari (Bebbuzzo) – Lo Monako baronas, muzikologas ir meno kritikas. Jo namai buvo visiems atviri, ir tai paskatino Lampedusos ir jo jaunųjų pasekėjų bendravimą (pratarmės aut. past.).

** Conchita Ramirez de Villaurrutia – ispanų diplomato ir istoriko Venceslao Ramirez de Villaurrutios, paskutiniame Alfonso XIII ministrų kabinete ėjusio užsienio reikalų ministro pareigas, duktė (pratarmės aut. past.).

knygą, Lampedusa mini su romano rašymu susijusius įvykius ir iš pirmo žvilgsnio teigiamą pirmojo bandymo jį išleisti rezultata:

Nuo Apollinaire'o pereidamas prie gerokai žemesnio rango rašytojo, džiaugiuosi galėdamas tau pranešti, jog Lucio Piccolo nusiuntė mano „Gatopardą“ (dabar jį pavadinau taip) leidyklai „Mondadori“. Mūsų didžiai nuostabai, kurjeriui buvo įteiktas atsakymas su labai šiltu laišku, kuriuo pačiam Lucio dėkojama už tai, kad jis leidėjui pranešęs apie tokį įdomų kūrinį, ir pažadėta (netiesiogiai) romaną išleisti, tačiau taip pat įspėta, kad dar prireiksį laiko, nes esama daugelio ankstesnių įsipareigojimų. Turiu prisipažinti, kad mano smerktina tuštybė labai pamaloninta.

Parašiau penktą dalį, ją įtrauksiu tarp „Vakarienės Donnafugata“ ir „Kunigaikščio mirties“. Čia aprašomas medžioklėje su vargonininku medžiojantis don Fabricijus, atskleidžiami jo svarstymai apie politiką ir tai, kaip pasikeitė Tankredas. Vienos dalys grakščios, kitos – gerokai mažiau. Jeigu mano bičiulis Orlando, kol kas labai užsiėmęs egzaminais, spės surinkti tekstą mašinėle, atsiųsiu tau per Licy; toks, koks dabar surašytas ranka, jis neįskaitomas. Nuspręskite su Licy, ar reikia tai aptarti su dėde Pietro, ar ne.

Kiti laišakai žmonai, rašyti nuo 1956-ųjų birželio iki lapkričio, leidžia stebėti, kaip spartėja rašymo tempas. Galima suprasti, kad romanas parašytas per ištis labai trumpą laiką – tai faktiškai minčių, vos kilusių ir iškart nugulusių popierium, seka.

1956 m. birželio 29 d., penktadienis

Licy

...Je me félicite pour le succès scientifique que je communiquerai commetu le veux. "After having both been the 'scourge of the Woermann – scher Partei...,' we are on the way of being both 'the scourge of italian publishers.'" Quant à moi je suis en train d'écrire un épisode qui sera le numero 4: il sera suivi par un N.º 5 (tentative d'adultère de Angelica étouffé par la Principessa pour l'honneur de la famille et l'affection pour Tancredi). Comme ça ce sera un véritable roman et "basta". Ce que j'ai écrit depuis ton départ (première visite de Angelica après ses fiançailles, arrivée nocturne de Tancredi en coupé) n'est pas très mal: malheureusement, poétique.

[...Džiaugiuosi moksliniu pasisekimu, apie jį pranešiu, kaip ir pageidauji. „After having both been the 'scourge of the Woermann – scher Partei...,' we are on the way of being both 'the scourge of italian publishers.'“ Aš pats šiuo metu rašau epizodą, kuris bus ketvirtasis; po jo eis nr. 5 (Andželikos bandymas būti neištikimai, jam užkirs kelią Kunigaikštienė, saugodama šeimos garbę ir iš meilės Tankredui). Taip išeis tikras romanas – ir basta. Tai, ką parašiau tau išvykus (pirmas Andželikos apsilankymas po sužadėtuvių, Tankredo atvykimas naktį karieta), išėjo visai neblogai – deja, poetiškai.]

* Pirmą abu buvom „vormaniškos partijos rykštė“, dabar tuoj abu būsime „italų leidėjų rykštė“ (angl.).

1956 m. liepos 8 d., sekmadienis

Licy

Moi aussi j'ai été pris par un raptus pour mon "Gattopardo". La nuit passée j'ai travaillé jusqu'à 3 heures de la nuit. Il s'agissait de faire comprendre en six lignes toutes les significations historiques, sociales, économiques et galantes du premier baiser (public) de Tancredi à sa fiancée Angelica. Je crois que cela n'est pas trop mal venu. Le chapitre est presque fini; il sera très long: je n'ai plus qu'à écrire la conversation de don Fabrizio quand on vient lui proposer de devenir sénateur. Ecris-moi et donne-moi des nouvelles entières et authentiques. Moi aussi avec affaires, mal au dos, "boys" et "Gattopardo", je me sens très fatigué.

Mille et mille bons baisers de ton M. qui t'aime*

[*Mane irgi pagavo šišas rašyti savąjį „Gatopardą“. Praeitą naktį dirbau iki trečios ryto. Reikėjo šešiomis eilutėmis perteikti viską, ką istoriškai, socialiai, ekonomiškai ir kurtuaziškai reiškia pirmasis (viešas) Tankredo ir jo sužadėtinės Andželikos bučinys. Man atrodo, pavyko ne taip ir blogai. Tą skyrių beveik baigiau, jis bus labai ilgas; teliko parašyti pokalbį su don Fabricijumi, kai jam pasiūlo tapti senatoriumi. Rašyk man ir išsamiai pranešk tikrąsias naujienas. Aš irgi jaučiuosi labai pavargęs nuo reikalų, nugaros skausmo, boys ir „Gatopardo“.*

Tūkstančių tūkstančiai bučinių nuo tavojo M., tave mylinčio]

* Muri – šiuo malonybiniu vardu į Giuseppe kreipdavosi žmona (pratarmės aut. past.).

1956 m. liepos 9 d., pirmadienis

Licy

...Demain j'irai chez Orlando pour faire taper le nouveau chapitre du "Gattopardo". Je pense que c'est le meilleur; la première partie est ennuyeuse mais j'ai essayé d'y mettre des tas d'idées sociales: la deuxième (les amours assez poussés de Tancredi et Angelica, leur voyages de découverte dans l'immense palais de Donnafugata) est très vive, pas trop mal écrite comme style, mais je crains, d'un "snobisme" aigu, et peut-être un peu trop poétique. Le spectacle perpétuel des "goings on" des "boys" a produit en moi un attendrissement pour les "goings on" de Tancredi et Angelica. Que dis tu de la partie nouvelle que je t'ai envoyée?

Vois le médecin! Et n'oublie pas

ton M. qui t'aime

Et qui t'envoie mille baisers

[...Rytoj eisiu pas Orlandą, kad surinktų naują „Gatopardo“ skyrių. Man atrodo, šis pats geriausias: pirma jo dalis nuobodi, bet pasistengiau įtraukti daugybę socialinių idėjų; antra dalis (gan stiprūs Tankredo ir Andželikos meilės proveržiai, jų kelionės apžiūrėti didžiulį Donnafugata rūmų) gana guvi ir stilius jos neblogas, tik, bijau, joje neišvengta įkyraus „snobizmo“, taip pat gal kiek per poetiška. Nesibaigiantis teatras stebint boys ir jų goings on sušvelnino mano širdį vertinant Tankredo ir Andželikos goings on. Ką pasakysi apie naują dalį, kurią tau siunčiau?

Nueik pas gydytoją! Ir nepamiršk

savojo M., tave mylinčio

Ir siunčiančio tūkstantį bučinių]

1956 m. liepos 11 d., trečiadienis

Licy

...Mon "Gattopardo" est "practically" fini. Demain il sera aussi fini de taper. Il fait affreusement chaud.

Mille et mille baisers affectueux et amoureux

De ton M. qui t'aime

[...Mano „Gatopardas“ jau practically baigtas. Rytoj baigs ir surinkti. Baisiai karšta.

Tūkstančių tūkstančiai jausmingų meilės bučinių

Nuo tavojo M., tave mylinčio]

1956 m. lapkričio 29 d., ketvirtadienis

Licy

...Pendant que j'écrivai cette lettre-ci, chez Mazzara l'avocat Bono est venu pour me rendre le manuscrit du "Gattopardo". Il était secoué par le plus violent enthousiasme: il m'a dit que jamais dans un livre il n'avait eu la sensation plus précise de la Sicile avec son grand charme et ses grands défauts. Il dit aussi que c'est d'une actualité brûlante et il prédit un grand succès de curiosité et de vente. A travers tout ceci on comprenait qu'il était surtout étonné parce que, évidemment, dans le tréfonds de soi-même, il me croyait un âne.

[...Man rašant šį laišką „Mazzara“, atėjo advokatas Bono ir atnešė „Gatopardo“ rankraštį. Apimtas begalinio entuziazmo; sakė, kad dar niekad skaitydamas knygą taip aiš-

kiai nejuto Sicilijos, jos ypatingo žavesio ir ypatingų trūkumų. Taip pat sako, kad knyga itin aktuali, pranašauja jai didelę sėkmę pritraukiant dėmesį ir pirkėjus. Iš viso to buvo aišku, kad jis labai nustebo, nes širdies gilumoje, be abejo, laikė mane asilu.]

Sunkumai stengiantis išleisti romaną yra nemenkai pakurstę nesuprasto genijaus mitą. Iš tiesų „Mondadori“ skaitytojai ir pats Elio Vittorini, iš pradžių peržvelgęs mašinraštį leidykloje „Mondadori“, o paskui atidžiai perskaitęs jį pavestas leidyklos „Einaudi“, padarė milžinišką ne tiek kritikos, kiek komercinę klaidą, nes rašytojo talentą romane vis dėlto įžiūrėjo. Asmeninis Vittorini atsakymas adresatą Giuseppe Tomasi pasiekė Romoje; „atsiliepimas neblogas, tačiau su leidyba nieko nebus“, – pasakė man autorius dieną prieš mirtį. Literatas Vittorini gebėjo atpažinti dėmesio vertą priešininą, tačiau taip pat manė nesąs tinkamas žmogus jam apginti. Vis dėlto siekiui išleisti „Gatopardą“ griežtai nesipriešino. Leidyklai „Mondadori“ patarė nepaleisti jo iš akių, tačiau, kaip man pasakojo Vittorio Sereni, nepalankus likimas lėmė, jog tądien dirbęs eilinis biurokratas, užuot atsakęs autoriui laišku, grąžindamas mašinraštį brūkštelėjo vos kelias bendro pobūdžio frazes. Aštuoniolika mėnesių, praėjusių nuo tada, kai mašinraštis buvo nusiųstas Elenai Croce ir perduotas tuomečiam leidyklos „Feltrinelli“ leidėjui Giorgio Bassani, iki tada, kai jis buvo publikuotas „Feltrinelli“ leidyklos „Šiuolaikinės literatūros“ serijoje, neatrodytų toks ilgas laiko tarpas – tačiau mirtis buvo greitesnė. Ne literatūrinė, o visiškai žmogiška tragedija.

1958 m. kovą Bassani atvyko į Palermą, sekdamas „Gatopardo“ pėdomis. Mašinraštis jau buvo surinktas, taip pat

puotos dalis, jo gauta surinkta mašinėle ir suredaguota kuni-
gaikštienės. Bassani įtarė, kad bus gavęs nebaigtą tekstą, galbūt
neteisingą, tad pagrindinis apsilankymo Sicilijoje tikslas buvo
rasti šaltinį. Tuomet aš įteikiau jam 1957-ųjų rankraštį. Juo
naudodamasis jis šen bei ten pataisinėjo septynių jau surinktų
dalių juodraštį, rėmėsi ir „Tėvo Pironės atostogomis“ – vienin-
teliu penktos dalies šaltiniu. Kunigaikštienė šio intarpo apie
kaimą nebuvo davusi, kadangi, remdamasi žodiniu autoriaus
padvejojimu, manė, kad romane jo neturėtų likti. Todėl pirma-
sis „Gatopardo“ leidimas (1958) buvo parengtas pagal mašin-
raščius, išskyrus skyrių „Tėvo Pironės atostogos“; patikrinus
1957-ųjų rankraštį ir jo versijas (iš mašinosraščio perrašydamas
paskutinį rankraštį autorius daug ką keitė ir daug ką pridėjo,
didžiumą šių keitimų Bassani įtraukė į savąjį leidimą), dalis in-
tegruota, o prieš kiekvieną dalį pridėta santrauka iš analitinės
rodyklės*; skaitant korektūras nuodugniai ištaisyta skyryba.
Šiuo romano leidimu rėmėsi ir visi pirmieji vertimai, įskaitant
Archibaldo Colquhouno vertimą į anglų kalbą.

Iki 1968-ųjų, kai kūrinys jau buvo išverstas į, galima sa-
kyti, visas kalbas, o Luchino Visconti jau buvo pastatęs filmą,
Bassani leidimas nekėlė klausimų. Tačiau 1968-aisiais Car-
lo Muscetta pareiškė, kad išleistasis tekstas tam tikra prasme
buvo perrašytas Bassani. Iš pastarojo Muscetta buvo gavęs
rankraščio kopiją, ją patikrinęs rado tūkstančius neatitikimų;
nors tie neatitikimai romano iš esmės nekeitė, nuspręsta, jog
reikėtų išleisti „Gatopardą“, parengtą pagal 1957-ųjų rankraš-
tį. 1969 m. jis išvydo šviesą ir tapo standartiniu šio kūrinio

* „Feltrinelli“ leidime pateikiamas kiekvienos romano dalies išskaidymas sce-
nomis.

leidimu italų kalba. Kaip dabar jau žinome, paskutinė autoriaus valia ir buvo galutine laikyti būtent šią kūrinio versiją.

Kaip patvirtina laiškas, skirtas Enrico Merlo, istorinę romano giją grindžia konkrečios genealoginės ir topografinės nuorodos, romane labai ryškus ir išsamių žinių apie to meto dienoraščius pėdsakas, taip pat Tankredo elgesys, tai, kaip nuotaikingai jis imasi perversmo, regis, įkvėptas Francesco Brancaccio di Carpino „Tre Mesi Nella Vicaria di Palermo“ („Trijų mėnesių Palermo zakristijoje“). Ir tai – vienas mažiausiai herojiškų tekstų iš Garibaldi žygius aprašančių dienoraščių. Brancaccio ir jo draugus XIX a. 7-ojo dešimtmečio revoliucija traukė taip, kaip šiandien jaunuolius iš gerų šeimų vilioja galingi motociklai: vienas kitas nuotykis, nedaug kovų, jokios disciplinos; be kita ko, Brancaccio atveju knyga suteikia progą didžiumą titulais besipuikuojančių salos atstovų – o jų tikrai nemažai – pavadinti artimais draugais, kone broliais. Tačiau Brancaccio aprašytoji tikrovė vis dėlto tik dirbtinė, o Lampedusos aprašytoji – nuo pradžių iki galo grįsta faktais. Tokie Tankredo pasakymai kaip „Grįšiu su trispalve“ yra tokie brankačiški, kad autorius ne vienoje vietoje jaučia poreikį juos pabrėžti, motyvuoti prasisiekėliškumu. Tankredas su Andželika, neriantys į politinę veiklą, yra vieninteliai iš dalies išgalvoti, o iš dalies – iš kronikų ar atminties ištraukti personažai; Lampedusa, toks užkietėjęs pragmatikas, patirtį laiko nepamainomu dalyku. Jis tobulai sugebėjo suteikti dramatiškumo bespalviams, tačiau tikriems savo senelio Giuseppe Tomasi dienoraščio įrašams (juose aprašomas dienas įrėmina rožinio maldos ir religiniai ritualai, aistra žirgams ir, ką čia slėpti, pirmagimio Paolo blankumas): tuos įrašus grindė patirtis, suteikianti tikrumo, priešingai nei

Brancaccio sukurti savimi pasitikinčio jaunuolio mostai kalaviju. Kai ši Tankredo savybė pradeda imti viršų, Lampedusa rašo pastabą. Didžiajam realistui tai skamba nenatūraliai, reikia taisyti. Į pagalbą ateidamas Moravia pasiūlo „Gatopardą“ lyginti su Ippolito Nievo romanu „Italo išpažinimai“: abiejuose kūriniuose jautriai aprašomas visuomenės saulėlydis, tačiau, vos tik į norą aprašyti prasiskverbia noras pasirodyti, Lampedusa girdi pavojaus signalą, o Nievo leidžiasi ištisais skyriais liaupsinti tėvynę ir meilę. Literatūriškai vertinant, Nievo – didis Veneto srities pilietis, bet prastas italas. Lampedusa, savo romanu naikinantis Italijos suvienijimo kultą taip, kaip „Le mie prigioni“^{*} naikino Austrijos valdymo nuopelnus, dabar prisimenamus su nostalgija, laikėsi atsargiai. Be jokios abejonės, risordžimento retorikos jis nemėgo dar labiau nei risordžimento ideologijos, mat pastarajai, tiesą sakant, pritarė (kaip tikras Stendhalio mokinys, nepajėgė nesižavėti ideologijomis, kurių veiksmingumą įmanu įrodyti, taigi buvo slaptas visų revoliucijų gerbėjas, įskaitant ir Spalio perversmą); naudodamasis tuo, kad jam tenka retrospektyviai aprašyti italų tautos radimąsi, ideologijai jau išsikvėpus ir palikus daugybę neigiamų padarinių, Lampedusa pabando savo kūryba atitaisyti beskonybes, neišvengiamai atnešamas kiekvienos ideologijos.

Vis dėlto Brancaccio kartais pateikia kitokį kontekstą. Pavyzdžiui, dainą „La bella Gigougìn“^{**} Brancaccio versijoje

* „Mano kalėjimai“ (it.) – Silvio Pellico dienoraščiu paremtas romanas apie įkalinimą griežtojo režimo kalėjime Spielbergo tvirtovėje. Mokyklinėse knygose apie atgimimą (risordžimentą) sakoma taip: „Le mie prigioni“ atnešė Austrijai ne vieną pralaimėtą mūšį (pratarmės aut. past.).

** Lombardijos srities šiek tiek palaidūniška risordžimento daina, tapusi patriotinė (pratarmės aut. past.).

dainuoja Garibaldi kariai, užimdami Milacą, o „Gatoparde“ ją per plebiscitą traukia iš kontinento atkakę pakalikai; XIX a. sukrėtimai į „Gatopardą“ prasiskverbia nebent su pašaipą: daina, kurią Brancaccio apibūdina kaip nacionalinės santarvės himną, tampa dar vienu siciliečių ir įsibrovėlių nesutaikomumo ženklų *Donnafugata*. Schematiškai vaizduojamos teigiamos emocijos išlieka tik romano formos lygmenyje ir labai retai kada įsipina į kruopščius tos mineralų karalystės, susidedančios iš atgijusių ir negyvų fosilijų, Lampedusai tampančios sicilietiškuoju būviu, aprašymus. Bassani atradimas ir Vittorini atmetimas nėra vien literatū rietenos. Bassani ir pats skrodžia nugalėtuosius; atsakyti transcendencijos, net ir ideologijos lygmeniu, išties nemalonu tiems, kurie manosi stumiantys pasaulį į priekį.

Pagal 1957-ųjų rankraštį parengtas „Gatopardo“ leidimas iki galo neišsprendžia teksto autentiškumo problemos. Knyga, populiariausias italų pokario romanas, tapo mėgstamiausiu keleto italų filologų studijų objektu. Jie nustatė keturiasdešimt devynis spausdinto teksto ir rankraščio neatitikimo atvejus. (Neatitikimai nežymūs ir kūrinio prasmės nekeičia.) 1995 m. leidykla „Mondadori“ išleido Lampedusai skirtą serijos „I Meridiani“ tomą – į jį įtraukti visi autoriaus literatūros kūriniai. Jame pateikiamas ketvirtos dalies pradžios fragmentas, „Priesiminime apie Lampedusą“ minėtas Orlando ir vėliau išimtas autoriaus. Laikydami analitinės rodyklės stiliaus, jį pavadintume „Don Fabricijumi ir Bendiku“. Didelio formato sąsiuvinyje rasto fragmento pavadinimas įrašytas ranka: „Pirmojo juodraščio sąsiuvinis nr. 7“. Jis rastas rašytojo asmeninėje bibliotekoje Palerme, o šiame leidime pateikiamas kaip priedas „A fragmentas“.

1998 m. Giuseppe Bianchieri, tvarkydamas tetos kunigaikštienės Alessandros dokumentaciją, rado įvairios su „Gatopardu“ susijusios tiek ranka rašytos, tiek mašinėle surinktos medžiagos, įskaitant ir kitos romano dalies fragmentą, apie kurį aš žinojau. Šis fragmentas čia pateikiamas kaip priedas „B fragmentas“. Jo pavadinimas „Salinų dinastijos dainynas“ įrašytas ranka. Galutiniame romano variante don Fabricijaus meilė Andželikai nėra akivaizdi. Tačiau „Salinų dinastijos dainynas“ turėjo atskleisti kunigaikščio aistrą jai. Aistrą, slypinčią sonetų rinkinyje. Lampedusa man buvo net užsiminęs planuojąs dar vieną skyrių, kur don Fabricijus padeda išvengti skandalo, anksčiau numatyto laiko atvykdamas į „Palmių viešbutį“ – ten Andželika turinti susitikti su meilužiu. Don Fabricijus atvažiuoja į „Palmes“ anksčiau už Andželikos meilužį, greičiausiai senatorių Tasonį – apie jo santykius su Andželika užsimenama publikuoto teksto aštuntoje dalyje, – ir užkerta kelią politinės aukštuomenės rengiamam išpuoliui prieš porą. „Dainynas“ pažymėtas data – 1863-iejį. Papildomas skyrius būtų buvęs įterptas tarp „Dainyno“ ir „Kunigaikščio mirties“, vaizduojant laikotarpį po 1866-ųjų karo ir sulig pirmuoju Tankredo kandidatavimu į parlamentą. Skyrius taip ir nebuvo parašytas. Giuseppe man pasakojo, koks jis būtų, linksminosi savo sumanyta „Palmių viešbučio“ istorija. Tas pastatas buvo skirtas Inghamų* rezidencijai, tačiau nuo tada, kai virto viešbučiu, jis tapo mėgstama miestiečių meilės romanų vieta, ir rašant romaną palermiečių erotinę vaizduotę tebebuvo užvaldę susitikimai „Palmėse“. Taip pat prisimenu, kad Giuseppe

* Garsūs angliško vyno pirkliai, atidarę savo vyno rūsius Sicilijoje, kai Napoleonas buvo paskelbęs prekybos su Anglija blokadą (pratarmės aut. past.).

man skaitė „Dainyną“, – pamenu, kad Andželikos vardas turėjo būti atskleistas „Dainyno“ pabaigoje, pasitelkus kažin kokią iškalbos įmantrybę, lyg akrostichą (man regis, tekste turėjo susidėti šūksnis „mano Andželika!“).

Mums likęs neišbaigtas „Dainynas“ nėra reikšmingas romano fragmentas. Jis turėjo tapti literatūrinio pokštu: pasakojimas stabteli, o sonetais autorius išbando tam tikrus poezijoje, ypač šekspyriškuosiuose sonetuose, mėgstamus sprendimus, itališkojo eiliavimo pavyzdžiu rinkdamasis Michelangelo sonetus. (Lampedusos nuomonė apie Michelangelo sonetus skambėjo taip: turinys stiprus, eiliavimas vidutiniškas.) Prieš juos pateikiama tėvo Pironės „Odė“ – labai šmaikšti parodija, pašiepianti provincijos jėzuitų kultūrą ir jos santykį su Port Rojalo „reikalų“ bei tuo, kaip, laikantis dogmos, dėtų teisingai katalikiškai interpretuoti istoriją; šiuo klausimu tėvas Pironė išsilieja savo atsilikusiame pamoksle apie antikos laikų ir dabarties įvykius. Parodija remiasi „Dainuška“, senelio Giuseppe tuoktuvėms sukurta tikrojo tėvo Pirrone. Tėvas Pironė pašiepiamas ir dėl to, kad Jean-Baptiste'o Racine'o „Berenikė“ jam svarbi tik todėl, kad joje nėra negyvėlių. „Berenikė“ jėzuitas laiko vienintele Racine'o tragedija, kurioje nesitaško kraujas, o Lampedusa „Prancūzų literatūroje“ ją komentuoja visiškai kitaip: „Kūnai lieka nesužeisti, tik sielos sunaikintos.“ Tėvas Pironė, tikras jėzuitas, šitai nutyli. Dviejuose sonetuose ryškūs poetiniai-kultūriniai žaidimai, kuriuos Kapo d'Orlande Lampedusa žaisdavo su Piccolo. Šie žaidimai išlikę užrašyti ranka sąsiuvinyje, kurio didžioji dalis nuklota Piccolo eilėmis, rašytomis Lampedusai arba man diktuojant, taip pat yra fragmentas, kuriame mėgdžiojama Racine'o tragedija ir visiškai kitaip, daugiausia eiliuotai, užrašomas Piccolo šokis, vėliau

pavadintas „Mėnulio laidotuvėmis“ ir publikuotas atskirai. Du pastarieji tekstai patenka į kategoriją *wicked jokes* – nedorų juokelių, kuriais popietėmis būdavo smaginamasi Kapo d’Orlande. Abu pusbroliai raitė vienas už kitą įmantresnius literatūrinius piruetus, o jų taikiniais tapdavo draugai ir pažįstami.

Iš rastų užrašų aiškiai matyti, kad rašydamas Lampedusa į romaną vis perkeldavo mintis iš kasdienio gyvenimo ir, jomis remdamasis, kurdavo humoristinius, kandžius dialogus, šmaikščias išdaigas, nepatinkančias tiems, iš kurių šaipomasi, jiems netyčia nugirdus tuos juokus, Lampedusos kartos priskiriamus bauginantiems seserų Cutò* liežuviams. Šmaikštus šios dalies tonas, paprastai nukreiptas į žmonių, su kuriais autorius dažniausiai bendraudavo, ratą, ir sudėtingas eiliavimas, manau, paskatino autorių sumanymo atsisakyti. Nurodoma data – 1956-ųjų ruduo. Orlando mašinėle surinktas šešių dalių romanas, toks, koks buvo nusiųstas leidyklai „Mondadori“, vėliau – „Einaudi“ ir Elenai Croce, ėjo per leidėjų rankas, o tuo metu Giuseppe papildė romano tekstą penkta („Tėvo Pironės atostogos“) ir šešta („Puota“) dalimis, pradėjo rašyti „Salinų dinastijos dainyną“.

Atradus šiuos užrašus, „Gatopardo“ leidybos istoriją galima buvo tarti esant baigtą. 2002 m. leidykla „Feltrinelli“ padarė tokią išvadą ir parengė naują leidimą. Jame ištaisyti

* Seserys Mastrogiovanni Tasca Filangeri di Cutò: Beatrice, rašytojo motina, Teresa, brolių Piccolo motina, Giulia, po santuokos tapusi Trigona di Sant’Elia, Lina, po santuokos tapusi Cianciafara, ir netekėjusi Marija. Jų motina Giovanna Filangeri di Cutò gavo išsilavinimą Paryžiuje ir seserys buvo auklėjamos ne taip skrupulingai, auklėjimas buvo suvokiamas pasaulietiškai ir tuo labai skyrėsi nuo ano meto palermiečių aristokratų mąstysenos (pratarmės aut. past.).

keturiasdešimt devyni filologų rasti neatitikimai, kaip priedai pridėti du romaną papildantys fragmentai. Atsižvelgiant į visa tai suprantama, kad šis leidimas ne vienu aspektu skiriasi nuo 1958-ųjų leidimo, iš kurio romanas buvo verčiamas į pagrindines užsienio kalbas; vėlesni vertimai, išėję po 1969-ųjų, pavyzdžiui, į kinų kalbą, buvo atliekami remiantis leidimu, parengtu pagal 1957-ųjų rankraštį. Nuo 2006 m. „Feltrinelli“ leidykla kartoja tik 2002-ųjų leidimą – juo remiantis romanas iš naujo išverstas į vokiečių, graikų kalbas, pirmą kartą išverstas į korėjiečių kalbą.

Gioacchino Lanza Tomasi

1860-ieji, gegužė

*Nunc et in hora mortis nostrae. Amen.**

Kasdienė rožinio malda baigėsi. Ramus kunigaikščio balsas pusvalandį visiems priminė Sopulingosios slėpinius, kiti susiviję balsai pusvalandį audė banguojantį dūzgesį su išryškėjančiais auksiniais nekasdienišku žodžių žiedais – meilė, nekaltybė, mirtis; tam dūzgesiui tęsiantis rokoko stiliaus sve-tainė ėmė rodytis jau kitokia, net ant sienų apmušalų sparnus skleidžiančios papūgos regėjosi drovios, net tarp dviejų langų pakabintas Magdalietės atvaizdas priminė atgailautoją, o ne iš kažin kokių sapnų nusileidusią dailių formų šviesiaplaukę, ko-kia ji visados atrodydavo.

Dabar, balsui nutilus, viskas grįžo į savo vietas, į įprastą tvarkos stygių. Pro duris, pro kurias išėjo tarnai, nusiminęs, nes jam nebuvo leista dalyvauti, įbidzeno dogas Bendikas ir suvizgino uodegą. Moterys lėtai stojosi, grindimis nuvilniję ilgi jų sijonai palengva atidengė ant pieno baltumo keramikos plytelių išpieštas mitologines nuogybes. Uždengta liko tik Andromeda – tėvo Pironės, užtrukusio kalbėti savo papildomus poterius, sutaną jai dar gana ilgai neleido išvysti sidabraspalvio

* Dabar ir mūsų mirties valandą. Amen (lot.).

virš bangų skriejančio Persėjo, skubančio jos išvaduoti ir pa-
bučiuoti.

Nubudo lubas puošiančioje freskoje ištapytos dievybės. Tritonai ir drijadės būriais pasileido nuo kalnų ir iš jūrų, pro aviečių ir ciklamenų spalvos debesis, veržėsi link keistos auk-
sinės kriauklės, kad pašlovintų Salinų dinastiją; jie iškart ėmė
rodytis tokie pašėlę, kad nebuvo kada nė pagalvoti apie pačias
paprasčiausias perspektyvos taisykles, – o svarbiausi dievai,
dievai kunigaikščiai, žaibais besisvaidęs Jupiteris, paniuręs
Marsas, svajingo žvilgsnio Venera, skriejantys ne tokių svarbių
dievų spiečiaus priešakyje, iškėlę laikę mėlyną herbą su Gato-
pardu. Jie žinojo, kad dabar dvidešimt tris su puse valandos
viloje vėl viešpataus ponų gyvenimas. Magotai ant sienų vėl
nusivaipė prieš kakadu.

Po šiuo palermiškuoju Olimpu ir patys Salinų dinastijos
mirtingieji skubiai leidosi iš mistiškųjų sferų žemėn. Mergi-
nos taisėsi suknelių klostes, žybčiojo melsvų akių žvilgsniais
ir persimesdavo vienu kitu žodžiu iš vienuolyno mokyklos
žargonu; jau daugiau kaip prieš mėnesį, nuo balandžio ketvir-
tosios, „neramumų“ dienos, atsargumo dėlei jos buvo parvež-
tos namo iš vienuolyno ir dabar ilgėjosi bendrų miegamųjų su
baldakimais ir kolektyvinio artumo su Išganytoju. Berniukai
pešėsi, kam atiteks šv. Pranciškaus iš Paolos medalionas; pir-
magimis, įpėdinis hercogas Paulas jau troško užsirūkyti ir, tėvų
akyse nedrįsdamas, vaikštinėjo pro kišenės audinį vis čiup-
damas portsigarą iš vytelių, išsekusiame veide ėmė ryškėti me-
tafizinis liūdesys, diena buvo bloga: airių bėris Giskardas jam
pasirodė be ūpo, o Fanė nerado būdo (arba noro) pasiūsti jam
įprastinio žibuoklių spalvos raštelio. Kas jam darbo, kad At-
pirkėjas tapo žmogumi? Dusliai dunkstelėjo kunigaikštienės

su nerimastinga jėga į juodais akmenukais puoštą rankinę švystelėtas rožinis, jos gražios akys iš padilbų maniakiškai stebėjo vaikus, tarnus ir tironą vyrą, smulkutis jos kūnas krypo jo pusėn tuščiai, nerimastingai trokšdamas atsiduoti meilės valdžion.

Tuo metu jis, kunigaikštis, stojosi – buvo toks aukštas ir stambus, kad nuo jo svorio suvirpo grindys, o nepaprastai šviesiose akyse akimirką suspindo pasididžiavimas šiuo akimirksnio patvirtinimu, jog yra viršesnis už žmones ir pastatus. Padėjo milžinišką raudoną mišiolą ant kėdės, kalbant rožinį stovėjusios priešais, įsikišo nosinaitę, pasitiestą po keliais, tačiau vėl pamačius kavos dėmelę, iš pat ryto drįsusią sujaukti erdvų liemenės baltumą, nuotaika kiek subjuro, žvilgsnis trumpam apsiniaukė.

Ne, nebuvo kunigaikštis nutukęs – tik labai didelis ir nepaprastai stiprus; paprastų mirtingųjų gyvenamuose namuose jo galva liesdavo sietynų apačią, pirštais kaip šilkinį popierių jis galėdavo sumaigyti vieno dukato monetą, ir iš *Salina* vilos kas nors vis leisdavosi į auksakalio dirbtuves, nes reikėdavo sutaisyti tai peilį, tai šaukštą, iš tramdomo pykčio prie stalo jo vis suriečiamą į apskritimą. Tačiau tie pirštai mokėjo ir nepaprastai švelniai liesti, glostyti – jo žmona Marija Stela, savo nelaimei, tai puikiai prisiminė; sraigteliai bei žiedinės veržlės, glotnūs mygtukai ant teleskopų, žiūronų ir „kometų iešiklių“, kurių buvo pilna ten, privačioje jo observatorijoje viršutinia-me vilos aukšte, švelniai jo lytimi pirštų galiukais taip pat likdavo sveikutėliai. Tą gegužės vakarą besileidžiančios saulės spinduliai viską dažė rausvai, kunigaikščio oda įgavo medaus atspalvį; rausvi spinduliai išryškino, kad jo motina kunigaikštytė Karolina, kurios puikybė prieš tris dešimtmečius atėmė

žadą apsileidusiam Abiejų Sicilijų karaliaus dvarui, buvo kilimo iš vokiečių. Baltutėlė oda ir šviesūs plaukai gal ir galėjo atrodyti patraukliai tuose kraštuose, kur vietiniai – tamsoko gymio ir juodų kaip varno sparnas plaukų, bet štai kiti jo kraujyje tarpstantys germaniški bruožai 1860-ųjų Sicilijos aristokratui buvo kur kas nepalankesni: diktatoriškas būdas, gana griežtas požiūris į moralę, polinkis į abstrakčias idėjas, bestuburėje Palermo visuomenėje virtęs kaprizingu įžūlumumu, nuolatinis moraliniu skrupulingumu ir savo giminių bei draugų menkinimu, mat, jo manymu, jie leidęsi nešami pasroviui lėta sicilietiško pragmatiškumo upe.

Pirmasis (ir paskutinis) iš dinastijos, kurios atstovai išties amžius nesugebėjo atlikti netgi paprasčiausių aritmetikos veiksmų ir suskaičiuoti savo išlaidų bei skolų, kunigaikštis išties stipriai linko prie matematikos; šį polinkį pritaikė astronomijai ir buvo apdovanotas nemenku viešu pripažinimu bei nekart aplankiusiu saldžiu asmeniniu džiaugsmu. Pakaks pasakyti, kad jo išdidumas buvo taip susipynęs su matematiniais tyrimais, jog jo naiviai tikėta, kad dangaus kūnai paklūsta jo skaičiavimams (taip iš tiesų ir atrodė) ir kad abi jo atrastosios planetos (jas pavadino savo valdų ir skaliko, kurio nepajėgė pamiršti, vardais – Salina ir Sveltu) esą garsina jo dinastiją tuščiose dangaus platybėse nuo Marso iki Jupiterio, tad vilos freskos esančios veikiau pranašiškos nei meilikaujančios.

Iš vienos pusės skatinamas išdidumo ir iš motinos paveldėto intelektualumo, iš kitos – iš tėvo paveldėto jausmingumo ir nerūpestingumo, vargšas kunigaikštis Fabricijus, net ir rūstaus Dzeuso žvilgsnio prižiūrimas, jautėsi nuolatos nepatenkintas ir susimąstęs stebėjo, kaip smunka jo klasė, kaip

menksta turtai, tačiau ne tik nesiėmė jokios iniciatyvos, bet ir nejautė jokio noro užkirsti tam kelią.

Tas pusvalandis tarp rožinio ir vakarienės būdavo vienas iš mažiau erzinančių dienos momentų, ir jis iš anksto gardžiuodavosi laukiančia ramybe, nors ir ja vis dėlto negalėjo būti visiškai tikras.

Priekyje bidzenant džiaugsmu nesitveriančiam Bendikui, jis nulipo trumpais laiptais, vedančiais į sodą. Sodas vienu kraštu rėmėsi į vilą, o iš kitų trijų pusių jį juosė mūrinė tvora. Šitai aklinai atskirtas nuo išorinio pasaulio sodas priminė kapines, ir šį įspūdį dar labiau stiprino lygiagretūs kauburėliai palei drėkinimo kanalėlius, primenantys ištįsėlių milžinų kapus. Rausvame molžemyje augalai žėlė tankiai ir netvarkingai, gėlės dygo ten, kur norėjo patsai Viešpats Dievas, o mirtų gyvatvorės, regėjos, buvo susodintos taip, kad labiau kliudytų eiti, o ne rodytų kelią. Gilumoje buvo matyti juosvai geltonų kerpių dėmėmis apžėlusai ir su tuo susitaikiusi Flora, demonstruojanti savo šimtmečių senumo karolius; šonuose ant dviejų suolų gulėjo prikimštos dygsniuotos pagalvės, taip pat pilko marmuro, o viename kampe ne vietoje ir ne laiku linksmai auksavo akacijos žiedai. Kiekvienas grumstas alsavo grožio troškimu, čia pat iš tingumo išsikvepiančiu.

Tačiau sodas, įspraustas į savus rėmus ir jų kankinamas, skleidė sodrius, kūniškus kvapus, netgi atsidavė puvesiais, primenančiais specifinį šventųjų relikvijų išskiriamų skysčių dvoką; aitrus gvazdikų kvapas nustelbė protokolinį rožių ir aliejinį magnolijų aromatą, geriau juntamą kampuose; kažkur pačioje gilumoje buvo justai ir mėtų kvapas, sumišęs su vaikystę primenančiu akacijų ir mirtų džemo pėdsaku, o iš citrusinių

vaismedžių giraitės kitapus tvoros veržėsi apelsinmedžių alkos skleidžiamas pirmųjų žiedų aromatas.

Tai buvo sodas akliesiems – be paliovos rėžiantis akį, užtat galįs suteikti stiprų, kad ir nešvelnų malonumą uoslei. „Paul Neyron“ veislės rožės, jų sodinukus jis pats pirkė Paryžiuje, išsigimė: iš pradžių energijos syvų pritvinkusioje, tingioje Sicilijos žemėje augusios nepaprastai gerai, vėliau, per apokaliptines liepos mėnesiais kankinančias kaitras, sunyko ir ėmė panėšėti į klaikius kūno spalvos kopūstus, skleidžiančius tirštą, beveik nepadorų aromatą – tokio nebūtų drįšęs tikėtis nė vienas prancūzų sodininkas. Kunigaikštis prisitraukė vieną žiedą sau po nosimi ir jam pasirodė, kad uosto operos teatro šokėjos šlaunį. Bendikui taip pat pakišo pauostyti žiedą, tas pasibjaurėjęs atsitraukė ir nuskubėjo ieškoti sveikesnių pojūčių, uosdamas mėšlą, nugaišusius driežus.

Tačiau Kunigaikščiui kvepiantis sodas kėlė niūrias mintis. „Dabar čia maloniai kvepia, bet vos prieš mėnesį...“

Prisiminė, kokį šleikštulį kėlė salstelėjęs tvaikas, pasklidęs po visą vilą, kol buvo pašalinta priežastis – jauno kareivio iš penktojo medžiotojų bataliono lavonas. Sužeistas per susirėmimus su sukilėlių būriais, šventojo Lauryno dieną kareivis atėjo numirti vienas po citrinmedžiu. Jį rado kniūbsčią tankiuose dobiluose, veidu panirusį į kraują ir vėmalus, nagus suleidusį žemėn, visą kūną buvo apspitusios skruzdės, po šovininėmis tyvuliavo į balą išsilieję purpuriški viduriai. Tą sudarkytą daiktą rado prižiūrėtojas Rusas: lavoną atvertė, pridengė veidą savo raudona nosine, šakele pagrūdo žarnas atgal į plyšį pilve, tada pridengė žaizdą ilgo žalio palto skvermais; iš šleikštulio spjaudėsi, ne visai tiesiai ant lavono, bet tikrai netoli. Atliko visa tai su nerimą keliančiu meistriškumu. „Tie

išgamos nepaliauja dvokti net mirę“, – bumbėjo. Vien taip ir liko pažymėta ta varganoji mirtis. Kai paskui jo bendražygiai stikliniais žvilgsniais ištempė kūną (taip, traukė sugriebę už pečių iki pat vežimaičio, morės pakulos vėl išsipešė), prie vakarinio rožinio už nepažįstamojo vėlę buvo dar sukalbėta ir „De Profundis“; daugiau niekas apie ją nekalbėjo, nes moteriškoji namų sąžinė pareiškė esanti patenkinta.

Don Fabricijus nuėjo pagramdyti kerpių nuo Floros pėdų ir ėmė vaikštinėti pirmyn atgal. Saulė pakibo žemai, ant gūdžių gėlynų nusidriekė milžiniškas šešėlis. Apie negyvėlį daugiau nebuvo kalbėta – galų gale, kareiviai juk tam ir kareiviai, kad mirtų gindami karalių. Tačiau to kūno išvirtusiais viduriais vaizdas dažnai iškildavo atmintyje, tarsi prašytų, kad jam būtų suteikta ramybė vieninteliu kunigaikščiui įmanomu būdu – patvirtinant jo nepaprastą kančią kaip būtinybę. Nes mirti už ką nors arba kieno nors vardan – tai gerai, taip įprasta, tačiau reikia žinoti ar bent jau būti tikram, kad yra žinoma, už ką ar kieno vardan žmogus mirė; šito ir prašė tas sudarkytas veidas, ir kaip tik čia užsitraukė migla.

„Bet juk akivaizdu, kad jis žuvo už karalių, brangus Fabricijau, – būtų pasakęs jam svainis Malvika, jeigu don Fabricijus būtų paklausęs Malvikos, visada pasirenkamo kaip draugų minios atstovo. – Už karalių, įkūnijantį tvarką, tęstinumą, padorumą, teisę, garbę. Už karalių, vienintelį ginantį Bažnyčią, vienintelį užkertantį kelią turtų atėmimui – tai juk svarbiausias „sektos“ tikslas.“

Nepaprastai gražūs žodžiai aprėpė viską, kas kunigaikščiui buvo brangu iki pat širdies gelmių. Tačiau kažkas vis tiek skambėjo ne taip. Gerai – karalius. Jis puikiai pažinojo karalių – bent jau tą, kuris neseniai pasimirė, dabartinis tebuvo

generolu persirengęs seminaristas. Tikrai ne kažin ko ir ver-
tas. „Tačiau šitaip mąstyti nevalia, Fabricijau, – būtų atkirtęs
Malvika, – tam tikras valdovas gali nebūti tinkamas, tačiau
monarchijos idėja vis tiek išlieka tokia pati – nuo asmens ji
nepriklauso.“ – „Tas irgi teisybė, tačiau karaliai, iš kartos į kar-
tą įkūnijantys idėją, negali, neturi nusmukti žemiau tam tikro
lygio – kitaip, brangus svaini, nukentės ir idėja.“

Jis sėdėjo ant suolo ir nejudėdamas gėrėjosi Bendiku,
niokojančiu gėlynus; šuo kartkartėmis pakeldavo į jį nekaltas
akis, tarsi norėtų būti pagirtas už atliktą darbą: keturiolika nu-
laužtų gvazdikų, pusė gyvatvorės išrausta, užkimštas kanalė-
lis. Atrodė, tarsi tikrai būtų žmogus. „Geras Bendikas, atėik
čia.“ Ir gyvūnas pribėgdavo, prigludavo žemėtomis šnervėmis
jam prie delno, trokšdamas parodyti atleidžiąs, jog taip paikai
buvo nutrauktas jo puikiai atliekamas darbas.